

Ю.Т. Рождественський

Й. КОНОНОВИЧ-ГОРБАЦЬКИЙ І ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ПСИХОЛОГІЇ В КІЄВО-МОГИЛЯНСЬКОМУ КОЛЕГІУМІ

У статті відтворюється передісторія заснування Києво-Могилянського колегіуму, а також зміст психологічних поглядів Й.Кононовича-Горбацького, уміщених в укладеному ним підручнику з логіки, що входив до розробленого ним трирічного курсу з філософії. Зазначається, що панівна орієнтація автора на раціональну складову у обговоренні й обґрунтуванні уміщених у даному підручнику значної кількості психологічних понять, поклала початок процесу тлумачення психологічної реальності на мові, вільної від схоластизму і міфологічних припушень.

Ключові слова: *душа, воля, інтелект, індивідуальність, мова, інтуїція, уява.*

Заснуванню Києво-Братського колегіуму передувала, як відомо, діяльність утвореного у 1615 – 1616 рр. вихованцем, як припускається, Львівської братської школи і Острозької академії, згодом архімандритом Києво-Печерського монастиря, Єлисеєм Плетенецьким (1554 – 1624) [1] науково-культурного осередку, який отримав назву «Лаврського вченого гуртка».

За ініціативою Єлисея Плетенецького до Києва були запрошені письменник і полеміст Захарія Копистенський, письменник, редактор, перекладач, майбутній ректор Києво-братської школи (1632) Тарасій Земка, мовознавець, письменник, перекладач, автор словозвісного «Лексикону» Памво Беринда, мовознавець, письменник, перекладач Лаврентій Зизаній, поет і перекладач Олександр Митура, освітній та церковний діяч, перший ректор Києво-братської школи (1615 – 1619), митрополит Київський, Галицький і всієї Русі Йов Борецький, друкар, видавець і письменник Тимофій Вербицький, друкар, гравер Філофей Казарович, письменник і історик Атанасій Кальнофойський, педагог і перекладач Кирило Дорофіївч.

Єлисею Плетенецькому належить заслуга заснування у Києво-Печерському монастирі друкарні, книжкова продукція якої [2] не лише повернула колишню славу Києво-Печерської лаври як духовного центру українського православ'я, а й перетворила Києво-Печерську Лавру у найвизначніший культурно-освітній осередок України загалом. Не меншою заслугою Єлисея Плетенецького на освітній ниві було створення ним на території Києво-Печерського монастиря (і за його межами) школи як безпосередньої попередниці заснованої згодом Петром Могилою так званої Лаврської школи.

Гідним наступником Єлисея Плетенецького на чолі Лаврського гуртка виявився найближчий споборник його, вихованець Львівської братської школи, письменник, полеміст, перекладач і видавець, архімандрит Києво-Печерської лаври (1624 – 1627), Захарія (Азарія) Копистенський (бл.1590-1627), за словами Єлисея Плетенецького «муж ревности призьельныя в благочестии, словесна же и премудрости в Богословии и исповедании православия веры» [3].

Автор багатьох передмов, відомої проповіді, виголошеної в річницю поховання свого духовника і наставника Єлисея Плетенецького, а також широко відомого трактату «Палінодія» [4] Захарія Копистенський залишив по собі славу не лише як палкого споборника православ'я, а й як діяча, який перетворив Києво-Печерську Лавру у твердиню і центр духовного просвітництва тогочасного українства.

Проте свого найвищого розквіту діяльність Лаврського вченого гуртка отримала під час управління Києво-Печерського Лавроу наступником Захарія Копистенського на посаді її архімандрита Петром Могилою (1596 – 1647 [5].

Саме з часу обрання на посаду архімандрита Києво-Печерської лаври (1627 р.) Петро Могила і задумав створити нову школу на кшталт західно-європейських училищ. З цією метою не зволікаючи часу він за власний кошт відправляє за кордон для отримання освіти молодого ченця І. Гізеля і випускника Києво-Братської школи Софронія Почаського.

Перебуваючи в 1631 році у Львові Петро Могила запрошує до задуманої ним школи львівських вчених, зокрема, Ісайю Трохимовича-Козловського і Сильвестра Косова і підписує з ними угоду, за якою виклав мету створюваного ним навчального закладу: «Я, Петро Могила, милостію Божою архімандрит Київський, Печерський вбачаючи велику втрату для людських душ від невченості духовенства і не навчання молоді і бажаючи при благословенні Божому й власній моїй волі запобігти цьому, а також повернути тих, що відвернулися від православ'я – я маю фундувати школи з тим, аби молодь у справжній набожності, звичаях добрих і науках вільних навчена була» [6].

Повернувшись разом із запрошеними вченими до Києва (1631 р.) Петро Могила одразу же відкриває при Києво-Печерській лаврі школу, призначивши на посаду її ректора Ісайю Трохимовича-Козловського, префекта – Сильвестра Косова і на посаду вчителя риторики випускника Києво-Братської школи Софронія Почаського.

Навчальна програма новоствореного закладу (Об'єднаної школи, яка почала діяти з 1 вересня 1632 року під назвою колегіуму) складалася із 8 вільних наук, що поділялися на такі предмети, як граматики, риторика, діалектика, арифметика, музика, астрономія, геометрія, теологія. Зазначається, що школа налічувала 100 учнів (спудеїв) із них 23 риторичного класу і, як відомо на цей час, п'ятьох вчителів: філософії (Ісайя Трохимович-Козловський), риторики і поезії (Сильвестр Косов), риторики і поезії (Софроній Почаський), поетики (Андрій Пацевський) і граматики (Андрій Івашківський) [7].

Підсумком освітньої діяльності Лаврської школи упродовж першого року її існування була лише одна друкована праця (Панегірик), укладена Софронієм Почаським і піднесена спудеями Петру Могилі на Великдень 1632 року [8].

Проте, заснування і початок діяльності Лаврської школи викликало незадоволення Київської громади, які відверто висловлювали протест проти Лаврської школи, яка, на їх думку, мала на меті підготовку майбутніх ченців з одного боку, послаблювала діяльність Києво-Братської школи як всестанового закладу освіти з іншого.

У своєму листі від 3.12.1631 р. до Петра Могили братчики запропонували певний компроміс, за яким П.Могила припиняє діяльність Лаврської школи, проте отримує статус старшого братчика і пожиттєвого оборонця Києво-братської школи.

«...Просимо й.м. отця Кіра Петра Могилу... аби школи при него в монастирі Печерськім зачаті фундуватися і в них будучих учителів... перевести на місті способнішому до виховання учнів... і аби сам о.архимандрит дожиттєвим тих шкіл... як самої тієї церкви й... монастиря старшим братом «дозорцею і оборонцею був» [9].

Ваганню П.Могили поклав край зміст тестаменту його духовника і наставника, митрополита Київського, Галицького і всієї Руси Йова Борецького від 2.03.1631 року, за яким він заповідав П.Могилі під страхом неблагословіння «З найпершій, церкві Божій і всього православному народу руському найпотрібніший пункт в цьому тестаменті останньої волі моєї кладу: аби школи в Братстві київським для свічення діток християнських, а не де-інде фундовані були під неблагословінням наказую» [там само,с.99].

Ледь не за тиждень по тому П. Могила дає згоду на об'єднання вказаних закладів за умови збереження за собою статусу їх фундатора і опікуна: «за згодною прозобою всех их милостей и отцев наших духовних і стану шляхетського обівателей Київських, всякого стану вписаних Братства, церкви і монастиря Богоявление в Киеве, ставропигии святейшого Вселенского, прироженого отца и пастиря Росийской церкви, патриарха Константинопольского, старшим братом, опікуном і фундатором того святого Братства, обители и школ, любовие в той Братский реестр подписуюсь. Петр Могила, милостию Божию архимандрит Свято-Великий Чудотворной Лавры Печерской Киевской, яко любопослушник Святейшого Вселенского Константинопольского патриарха, в лето 1631 месяца марта 11 дня, рукой власной» [10].

П. Могила не забарився із своєю обітницею і вже 1 вересня 1632 року в Києві розпочала свою освітню діяльність так звана об'єднана школа під назвою Колегіуму (а з 1633 року Києво-Могилянського колегіуму).

Наразі ми не маємо фактичних даних щодо кількісного складу студентської корпорації колегіуму, а також відомостей про чисельний склад і спеціалізацію його викладачів. Із листа колишнього ректора Лаврської школи Ісайї Трохимовича-Козловського, на час написання цього листа і ректора новоствореного колегіума, до митрополичого намісника о.Феофіла від 30 серпня 1633 року (тобто наприкінці першого навчального року колегіуму) можна довідатися лише про трьох викладачів, які були готові розпочати свою викладацьку діяльність у наступному 1633 р. навчальному році: курс філософії – сам ректор, риторики – Сильвестр Косов (префект колегіуму) і Антоній Пацевський – поетику, і «кінші у своїх школах».

«Інші», за розвідкою П.М. Пелеха, викладали в класах інфіми, граматики, синтакси, піїтики та риторики. В шостому класі (що був дворічним) – філософії, викладав, як відомо, перший ректор Києво-Братського колегіуму – Ісайя Трохимович-Козловський (- 1651), який обіймав цю посаду впродовж шести років (1632 – 1638).

Як викладач філософії не залишив по собі відповідної спадщини, яка могла б кинути світло на його філософські, відповідно і психологічні погляди. Відомий у богословських колах як укладач (разом із П. Могилою) відомої богословської праці Катехізіс під назвою «Православне сподівання віри» (1640), яка у 1642 році на міжнародному Помісному соборі в Яссах була удостоєна ступеня доктора богослов'я. згаданий твір був виданий П. Могилою у 1645 році. По завершенні ректорства і до кінчини перебував у сані ігумена Київського Пустинно-Миколаївського монастиря [11].

У складі видань префекта колегіуму (1632 – 1634 рр.) Сильвестра Косова (бл. 1600 – 1657) (Дидаскалія, альбо наука о семи сакраментях, 1637; О хіротонії, 1652), Отчет о православных Киевских и Винницких школах и защита преподавания латинского языка (польскою мовою), 1635; Патерик или Жития святых отец печерских, 1635), праць, які стосувалися б питанням психологічного гатунку, на теперішній час не виявлено. Після нетривалого перебування на посаді префекта Косов був призначений на посаду єпископа Мстиславського, Оршанського і Могильовського. Після смерті Петра Могили був обраний у 1647 році на посаду митрополита Київського, Галицького і всієї Руси, яку обіймав до своєї кінчини [12].

Три наступних ректора колегіуму, зокрема, Софроній Почаський (1638-1640), Леонтій Бронкевич (1640) та Ігнатій Оксенович-Старушич (1640-1642) спеціальних праць філософсько-психологічного характеру у своєму творчому спадку не залишили.

Першим, кому випала честь заснувати практику викладання у Києво-Могилянському колегіумі повного (трирічного) курсу філософії у змістові якої психологія займала питому вагу, був запрошений зі Львова на посаду професора риторики (1635 – 1636), незабаром і професора філософії (1639 – 1642) Йосиф Кононович-Горбацький (- 1653). У період від 1642 до 1646 рр. перебував на посаді ректора Києво-Могилянського колегіуму, водночас і ігумена Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря. Із 1650 і до своєї кінчини (1653р.) – в сані єпископа Мстиславського, Оршанського і Могильовського [13].

На посаді професора риторики Кононович-Горбацький залишив курс «Оратор Могилянський, прикрашений найдосконалішими ораторськими розділами Марка Тулія Цицерона», що є першим, найдавнішим курсом риторики в Україні, а на посаді професора філософії «Підручник з логіки» (*Subsidium logicae*), що входив до курсу філософії і містив у собі питання мотивації, волі, свідомості, мислення тощо. За розвідкою П.М. Пелеха, одного з перших дослідників цього рукопису, останній містив у собі також окремих розділ про душу (*Tractatus de anima*), який, на жаль втрачений. Проте, навіть і за цієї сумної обставини, збережений у запису І. Гізеля рукопис дає достатньо можливостей для створення доволі цілісної картини щодо змісту психологічних поглядів автора вказаного курсу [14].

Завважимо, що попри свого прямого призначення як підручника з логіки останній містить низку положень, що стосуються безпосередньо кола

реальностей власно психологічного змісту. Виправданням цього може слугувати, за Кононовичем-Горбацьким, спільність об'єкта пізнання обох дисциплін – інтелектуальні операції, точніше – теорія інтелектуального пізнання. Відмінність між ними, доводить Горбацький, полягає передовсім у способі розгляду вказаних дисциплін: проблема логіки – це проблема об'єкта пізнання, психології – суб'єкта пізнання. Логіка залишає, за Горбацьким, поза уваги суб'єкта, обмежуючись питанням осмислення продукту пізнання (їх об'єктом), доведенням відповідності (істинності) інтелектуального пізнання своєму об'єкту, питанням встановлення способів досягнення цієї відповідності, правил застосування таких способів у процесі мислення.

На відміну від такого тлумачення предмету логіки, психологія, стверджує Горбацький, свою увагу зосереджує на питаннях природи мислення (інтелектуальних операцій), його причин і змісту, узятих з боку відношення їх до суб'єкта. Перша, відповідно з цим, належить до практичної, друга – до теоретичної дисципліни.

Предметом уваги психології є, констатує Горбацький, є живі тіла, які, на відміну від неживих (неорганічних) мають джерела і корінь рухів у них самих, більш високо організовані, мають ріст, живлення, розмножування, відчуття. мислення, хотіння, пересування. Оскільки життєві рухи (операції), включно хотіння й інтелектуальні, є властивості живих тіл, то і розділ дисципліни, що їх вивчає, тобто психологія, належить до частини фізики, на відміну від іезуїтських колегій, де психологія розглядалася в курсі метафізики.

Виходячи із наведеного вище розуміння співвідношення логіки і психології цілком логічним виявляється постановка і спроба розв'язання такого ключового питання, як питання про процес інтелектуального пізнання, із яким, в свою чергу, пов'язуються почуття, воля, мотиви, особистість і її індивідуальні відмінності (диференції).

Інтелектуальне пізнання, як діяльність суб'єкта, що пізнає, спрямоване на пізнання істотних зв'язків речей (об'єктів), що існують незалежно від нього, на створення системи знань про цей об'єкт. Така система знань досягається за рахунок трьох інтелектуальних операцій: утворення понять, судження й умовивід.

Загалом Горбацький поділяє процес пізнання на чотири види: уява, інтуїція, пряме, рефлексивне (минулий досвід пізнання) і абстрагувальне, відповідно з цим і такі три дії розуму (інтелекту): просте сприймання (сприймання в результаті якого не робиться будь-яких висновків, ствердження чи заперечення щодо тієї чи тієї речі); - судження (щось стверджується чи заперечується стосовно речі, що сприймається) і дискурсивне висновування, яка розглядається як найдосконаліша форма мислення.

Особлива увага у «Підручнику...» надається проблемі мови, зв'язку думки і слова.

Мова, фіксує Горбацький, не обмежується функцію внутрішнього думання, а й виконує функцію засобу спілкування із іншими. При цьому людина користується значенням слова, що утворено суспільством, хоча і не виключає можливість вживання слів, значення яких можуть утворюватися у процесі спілкування окремими людьми (вживання, зокрема, ідіом).

Не залишає Горбацький поза уваги і питання співвідношення усної і писемної мови. Характер такого співвідношення Горбацький ілюструє наступним прикладом.

«Хто читає чуже письмо і проголошує усно знаки позначених речей (написаних слів), той діє як заступник того, хто писав, подібно як наша усна мова заступає поняття. Звідси може бути так, що, хоч той, хто читає, не розуміє того, що він читає, але я, слухаючи його читання, актуально розумію його не тому, щоб те, що він проголошує, мало відношення до його розуміння як читача, а тому що воно має відношення до розуміння того, хто свої поняття доручив письмовим знакам, а тепер їх пропонує чужим голосом» [15].

Отже, як слушно зауважує Горбацький, нетотожність слова й думки, не виключає їх єдності, адже саме через це і досягається функція мови як засобу міжлюдського спілкування.

Намагаючись якнайповніше довести до читача свою думку Горбацький вдається до пояснення низки понять шляхом уточнення їх загального і особливого змісту. Так, зокрема, поняття діяльності отримала у Горбацького як свій загальний зміст, тобто діяльність, властива всім життєвим функціям, а отже як життєдіяльність, так і свій власний зміст, якщо мова йде про цілеспрямовану («діяти заради цілі») діяльність людини, яка, наполягає Горбацький, притаманна лише людині.

Цілеспрямована діяльність, пояснює Горбацький, це передусім відношення між суб'єктом діяльності (людським індивідом) і предметом, що задовольняє його потреби, і який міститься поза ним. Таке відношення позначається ним як трансцендентне. У генезі такого відношення лежить органічна потреба як «перша основа», або «закон», який виконує функцію пускового механізму і причини діяльності. Отже, резюмує Горбацький, «трансцендентальне відношення – це таке відношення, яке є сутнім і внутрішнім для речі, бо воно є її суттю і природою речі, в собі встановленою, яка вся з іншою річчю співпідпорядковується і без такого відношення жива річ не може ні існувати, ні цілком бути пізнаною» [там само, с.53].

В контексті визначеного таким чином поняття «відношення» Горбацький розгортає своє уявлення про почуття й волю, передовсім розумну.

Розумна воля розглядається Горбацьким як здатність до цілеспрямованої діяльності тобто визначати цілі й відповідні їм засоби реалізації цих цілей. Мета вольового акту, що спонукається найближчим матеріальним об'єктом, перебуває у органічному причинно-наслідковому зв'язку. Мета розглядається як безпосередній і найближчий матеріальний об'єкт вольового акту, а мотив – сподівання на яке розраховує людина в результаті реалізації мети. В свою чергу смисл розуміється як осмислений об'єктивований зв'язок між метою і мотивом. В разі незадоволення мети, наголошує Горбацький, діяльність волі й інтелекту втрачає будь-який сенс.

Не позбавлений інтересу погляд Горбацького на співвідношення індивідуального й загального (окремої людини й ідеї про неї).

«Отже, підсумовує Горбацький, ота людина, що на думку Платона, є загальною ідеєю, відділеною від окремих людей, чи вона існує реально в Іванові чи Андрійові чи ні? Якщо ні, то вона не поділяється на Івана й Андрія, отже вона не є природою, спільною Іванові і Андрійові. Якщо ж вона є в Іванові й Андріїві, то я питаю, чи вона та сама в Іванові й Андріїві, чи не та сама? Якщо та сама, тоді і сам Іван і Андрій будуть між собою тотожні, тобто і один і другий будуть однією людиною, як у божественному отець, син і святий дух є одним богом. Але ж цього не можна допустити, щоб двоє людей були реально однією людиною. Якщо не та сама, тоді немає тієї самої людини в Іванові й Андріїві, а це проти Платона» [там само,с.66].

Думка Платона, за Горбацьким, не відповідає дійсності, оскільки загальне поза індивідуального (від конкретної індивідуальності людини) існує лише в абстракції. Отже, висновує Горбацький, особистість (індивідуальність) є певна і закономірна сукупність психофізичних особливостей, яка властива саме даній особистості, яка формується в процесі діяльності, і яка, складаючи природу людини (визначаючи її індивідуальність), виявляє в собі загальнолюдську природу.

Прикметною особливістю даного курсу є майже повна відсутність у ньому посилань автора на церковні авторитети (при тому, що автор цілком поділяє догмати о сотворенні світу, розумної душі тощо), а також критичне ставлення до філософських авторитетів (Арістотеля, Платона, Дунса Скота, Вільяма Оккама, Авероеса, Суарца ті інш.). Неприхована орієнтація автора даного курсу на раціональну складову винесених у ньому положень поклала початок тому напрямку у подальшому розвитку психологічних ідей, який дедалі все більше і більше вивільнявся від схоластичного полону на користь утвердження способу мислення, що відповідав тогочасному досвіду вільного філософствування [16].

Література

1. Дзюба О. Єлисей Плетенецький // Історія України в особах. Литовсько-польська доба. – К.,1997.; Кагамлик С.Р. Засновник Печерського культурно-освітнього гуртка: До 380-річчя від часу смерті Єлисея Плетенецького // Календар-щорічник «Українознавство-2004». – К.,2004.; Хижняк З.І. Плетенецький Олександр Хомович // Києво-Могилянська академія в іменах, ХЦП-ХУП ст.: Енциклопедичне видання / Упор.З.І.Хижняк; За ред. В.С.Брюховецького. – К.: Видавничий дім «КМ Академія»,2001. – С. 428.
2. За час перебування Єлисея Плетенецького на чолі Лаврського гуртка (1616-1624) у Лаврській друкарні побачили світ: «Часослов» (К.,1620), «Номоканон» (К.,1620,1624), «Псалтирь» (К.,1624), «Беседи на 14 посланий св.ап.Павла» (К.,1623), «Беседи на Деяння св.апостолов» (К.,1624), «Книга о вере» (К.,1619), «Слова на латинов» прп. Максима Грека (К.,1620), «Візерунок цнотпревлюбного в Боге...отца Єлисея Плетенецького», составленный О.Митурою (К.,1618), «Вірши на халосный погреб Петра Конашевича Сагайдачного Касіяна Саковича (К.,1622). Див. Ісаєвич Я.Д. Виникнення та розвиток друкарства в Україні // Історія Української культури (Українська культура XIII-першої половини ХУП століття). – Київ.,2001.

3. Хижняк З.І., Сасина М.С. Копистенський Захарія (Азарія) // Києво-Могилянська академія в іменах, ХІІІ-ХУІІІ ст.: Енциклопедичне видання / Упор.З.І.Хижняк; За ред. В.С.Брюховецького. – К.: Видавничий дім «КМ Академія»,2001. – С.281-282.

4. Захарія (Копистенський). Омилия албо казанье на роковую пам'ять...Слисея Плетенецкого. – Киев. Тип. Печнерской Лавры,1625. – 60 с.; Палінодія, или Книга обороны кафолической апостольской восточной церкви и святых патриархов, и о грехах, и о росских христианаех.-К.,1619-1620. Книга зали ширилася у рукопису і була видана лише у 1878 році.

5. Нічик В.М. Петро Могила в духовній історії України. – Київ.:Український центр духовної культури,1997. -225 с.; Хижняк З.І. Могила Петро Симеонович // Києво-Могилянська академія в іменах, ХІІІ-ХУІІІ ст.: Енциклопедичне видання / Упор.З.І.Хижняк; За ред. В.С.Брюховецького. – К.: Видавничий дім «КМ Академія»,2001. – С.370-374.

6. Хижняк З.І. Києво-Могилянська академія: Соціально-політичні й ідеологічні передумови виникнення вищої освіти на Україні (частина І-ІІІ). – К.: Т-во «Знання» України,1991. – С.58

7. Аскоченский В.И. Киев с древнейшим его училищем Академиею. – К.:Унив.тип.-1856. Ч.1.-370 с.; Ч.2.-567 с.; Голубев С.Т. Киево-Могилянская академия при жизни своего fundатора Киевского митрополита Петра Могилы. – К.,1890; Петров Н.И. Киевская академия во второй половине ХУІІ в.- К.:Тип.Г.Корчак-Новицкого,1895. -171 с.; Титов Ф.И. Киевская академия как Киево-Могилянская коллегия – Академия (1632-1686-1894-1701 гг.) // Титов Ф.И. Императорская Киевская Духовная Академия в ее трехвековой жизни и деятельности (1615-1915): Историческая записка.- Киев.:Гопак,2003. – С.85-159; Хижняк З.І. Києво-Могилянська академія: Соціально-політичні й ідеологічні передумови виникнення вищої освіти на Україні (частина І-ІІІ). – К.: Т-во «Знання» України,1991. – 80 с.

8. Софроній Почаський. Євхарістіон, або Вдячність // Українські гуманісти епохи Відродження. Антологія. – Київ.: «Наукова думка».»Основи», 1995. – С.267-283.

9. Хижняк З.І. Києво-Могилянська академія. Правовий статус (1615-1819) // Наукові записки. Історія. Національний університет «Києво-Могилянська академія». – К.: «КМ Академія», 1998. – Т.3.- С. 99.

10. Максимович М.О. Записки о первых временах Киевского Божоявленского братства // Киев явился градом великим...// Вибрані українознавчі твори. Київ.: Либідь, 1994. – С.132.

11. Хижняк З.І. Ректори Києво-Могилянської академії 1615-1817 рр. – К.: Видавничий дім «КМ Академія»,2002. – 189 с.

12. Хижняк З.І. Косов (Косів) Стефан Адам // Києво-Могилянська академія в іменах, ХІІІ-ХУІІІ ст.: Енциклопедичне видання / Упор.З.І.Хижняк; За ред. В.С.Брюховецького. – К.: Видавничий дім «КМ Академія»,2001. – С.286-287.

13. Конончук С.В.,Хижняк З.І. Кононович-Горбацький (Горбацький) Осип Кононович // Києво-Могилянська академія в іменах, ХІІІ-ХУІІІ ст.:

Енциклопедичне видання / Упор.З.І.Хижняк; За ред. В.С.Брюховецького. – К.: Видавничий дім «КМ Академія»,2001. – С. 276-277.; Хижняк З.І. Кононович-Горбацький (Горбацький) Осип Кононович // Ректори Києво-Могилянської академії 1615-1817 рр. – К.: Видавничий дім «КМ Академія»,2002. – 189 с.

14. « Из этого достаточно о логике, к вящей славе господина и блаженнейшей Девы Марии, властелина Руси святого Владимира и наших святых отцов Антония и Феодосия Печерського, восхвалении святым, умножение и укрепление святой восточной церкви, а также к пользе украинских претендентов, изучающих философию. Кто знает, какие нам пришлось преодолеть несчастья и тяготы, будут снисходительны к этому нашему труду. Закончен этот труд в году от рождения Христа 1640, feria 6-тая, 26 дня июня, в Киеве, выслушал я его от достопочтенного по Христе отца Йосифа Кононовича-Горбацького, профессора философии». Див. Стратий Я.М., Литвинов В.Д., Андрушко В.А. Описание курсов философии и риторики профессоров Киево-Могилянської академії. – Киев.,1982. – 346 с. Див. також Конончук С.Г. Силогістика в логічних курсах Києво-Могилянської академії середини ХУІІ сторіччя (Й.Кононович-Горбацький і С.Яворський) // *Philosophia prima: иетафізичні питання:Щорічник. / Наук.ред.Я.М.Стратій. – К.: ВІПОЛ. 1999. – Вип.2. – С.78-99.*; Конончук С. Метафізичний контекст «Підручника з логіки» Йосифа Кононовича-Горбацького та барокова схоластика // *Україна ХУІІ століття:супільство, філософія, культура: Зб.наук.пр. на пошану пам'яті професора Валерії Михайлівни Нічик. – К.: Критика, 2005. – С.151-156.*; Коркішко Л.А. Про філософське спрямування курсу логіки Йосифа Кононовича-Горбацького // *Від Вишенського до Сковороди (з історії філософської думки на Україні ХУІ-ХУІІ ст.). – К.:Наукова думка, 1972. – С.74-80.*; Коркішко А.Л. К характеристики общественно-политических воззрений Й.Кононовича-Горбацького // *Исторические традиции философской культуры народов СССР и современность.- К.: Наукова думка, 1984. – С.234-242.*; Ломонос-Ровна Г. З історії філософії в Києво-Могилянській колегії (Підручник логіки Й.Кононовича-Горбацького) // *Наукові записки (Ин-ту філософії АН УРСР). – К., 1961. – Т.УІІ. – С. 24-39.*; Філософія в Києво-Могилянській академії: Йосип Кононович-Горбацький (Розділ 9.Передикаменти. / Вступ.ст.М.Д.Роговича; Пер. з латин. А.А.Корокішка; Спец.ред.М.В.Кашуби; Філософ.ред.В.С.Лісового // *Філософська думка, 1972. -№1.- С.90-101.*; Філософія в Києво-Могилянській академії: Йосип Кононович-Горбацький (Логіка. Другий трактат)/ Вступ.ст. В.С.Лісового; Пер. з латин. А.А.Корокішка; Спец і філос.ред М.Д.Роговича // *Філософська думка, 1972. -№2.- С.81-93.*; Філософія в Києво-Могилянській академії: Йосип Кононович-Горбацький (Оратор Могилянський)/ Вступ.ст. пер. з латин.; спец і філос.ред М.Д.Роговича // *Філософська думка, 1972. -№3.- С.86-99.*

15. Пелех П.М. З історії вітчизняної психології ХУІІ ст. // *Нариси з історії вітчизняної психології (ХУІІ-ХУІІІ ст.). Зб.ст.за ред.проф.Г.С.Костюка. – Київ.: Радянська школа,1952. – С.50.*;

16. Коркішко А.А. Про філософське спрямування курсу логіки Йосифа Кононовича-Горбацького // *Від Вишенського до Сковороди (З історії*

філософської думки на Україні XVI-XVIII ст.).- К.: Наукова думка, 1972. – С.74-81.

В статье воспроизводится предистория создания Киево-Могилянского коллегіума, а также содержание психологических взглядов Й.Кононовича-Горбацкого, содержащихся в составленном ним учебнике логики, который входил до разработанного ним впервые трехлетнего курса философии.

Отмечается, что господствующая ориентация автора на рациональную составляющую в обсуждении и обосновании помещенного в данном пособии

большого числа психологических понятий, положило начало процессу интерпретации психологической реальности на языке, свободном от схоластизма и мифологических предположений.

Ключевые слова: душа, воля, интеллект, индивидуальность, язык, интуиция, воображение.

The article reproduced a prehistory of Kiev-Mohyla Collegium, and the contents of psychological attitudes Y.Kononovicha-Gorbatskii contained in the textbook compiled by his logic, which was included up to him for the first time developed a three-year course of philosophy.

It is noted that the dominant orientation of the author's rational component in the discussion and justification placed in the manual

a large number of psychological concepts, marked the beginning of the process of interpretation of the psychological reality of the language, free of skholastizma and mythological speculation.

Key words: soul, will, intellect, personality, language, intuition, imagination.

УДК 159.9

Т.А. Рябовол

ДОСЛІДЖЕННЯ СПРЯМОВАНОСТІ СПІВЧУТТЯ ТА СПІВПЕРЕЖИВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ДЕВІАНТНОЮ ПОВЕДІНКОЮ

У статті подано емпіричні результати дослідження особливостей емпатії молодших школярів з девіантною поведінкою. Зокрема, приведено порівняння ознак спрямованості співчуття та співпереживання у дітей з високим та низьким рівнем емпатії.

Ключові слова: емпатія, спрямованість на інших людей, поведінка, мотивована моральною свідомістю, особистісна рефлексія, емоційна ідентифікація, девіантна поведінка, труднощі соціального пристосування

Актуальність нашого дослідження полягає в тому, що попри значний інтерес до теми емпатії протягом минулих десяти-п'ятнадцяти років дослідження переважно мали прикладний характер. Наявні розвідки не дають пояснень що до